

PERE CANER i ESTRANY

(Calonge, 1922-1982)

Per als estudiosos del Baix Empordà la història de Calonge i la figura d'en Pere Caner són dues realitats tan estretament vinculades que esmentar-ne una porta a evocar immediatament l'altra.

Però per als qui vam tenir el goig de conèixer personalment en Pere Caner i treballar-hi a prop, la seva significació depassa la d'ésser un erudit local més en la xarxa d'investigadors d'aquestes terres.

Qui era en Pere Caner? Primer de tot, un calongí de soca-rel. La seva identificació amb la terra que el va veure néixer va ser tan progressiva i profunda que aquella descripció que en Josep Pella i Forgas va fer dels calongins, parlant de la seva curiosa barreja de duresa i llibertat, li esqueia perfectament.

En efecte, la duresa dels calongins, herència de l'aïllament geogràfic i del llarg domini feudal de la població, és temperada per la llibertat que mena a la independència i a l'engatjament en grans tasques. I aquesta mescla única ha configurat unes personalitats tan singulars com la d'en Pere Caner. Va estudiar a Calonge, a Barcelona, a Sant Feliu de Guíxols i a Girona, però la seva formació profunda es devia a la lectura atent de la realitat circumdant i a l'observació pacient que, unides a la seva riquesa interior, originaven unes síntesis peculiars i característiques.

Em vénen a la ment dues imatges de la seva infantesa. Una és la fotografia que li van fer dalt del banc de pedra que hi ha a "La Punta", a l'entrada de Calonge. Aquest banc-monument va ser erigit pel mestre calongí Patrici Clara i Carles (1859-1939), en memòria del seu fill Oliveri, poeta, mort prematurament, i autor de l'escrit que un picapedrer gallec inscriví en el seu pilar central l'any 1923: "Vianant, / siguis qui siguis / vinguis d'on vinguis / i pensis com pensis / si estàs cansat, reposa / la vila de Calonge / t'ofereix aquest seient". L'admiració que Caner professà per Patrici Clara, juntament a certs paral·lelismes entre la vida d'ambdós calongins (mestres, estudiosos, aferrissats en les seves conviccions, incompresos...) i l'esperit d'acollida i obertura que emana d'aquests versos, omplen de càrrega simbòlica l'esmentada fotografia.

L'altra imatge, del juliol de 1936, no recollida fotogràficament, però dibuixada de paraula pel propi Caner, ens el mostra assegut a la paret que hi havia a la confluència del carrer Major i el de la Barrera de Calonge, contemplant amb ulls d'adolescent, corprès, com era profanat el convent de les Germanes Carmelites pels habitants de la vila. És el contrast entre dues actituds contraposades d'un mateix poble —el seny i l'arrauxament— i de l'ambient en el qual van discòrrer els primers anys, i potser tota la vida, d'en Pere Caner.

Ja de jove es desvetllà en ell una gran afecció per l'arqueologia local. Sota el mestratge dels inoblidables Lluís Pericot i Miquel Oliva, amb la col.laboració de Corominas, Riuró, Esteva i Sanz, es llençà a una tasca entusiasta d'arqueòleg. En Pere Caner va aglutinar al seu voltant el jovent de la població i tot trescant per les Gavarres, va realitzar una gran empresa d'excavació en la munió de coves del municipi, bona part dels fruits de la qual s'exposen avui en el Museu Arqueològic de la vila. Com fa notar Lluís Esteva, Caner va ser el primer d'observar que a la majoria de coves i cataus naturals de les nostres muntanyes hi havia enterraments semblants als dels dòlmens més complexos.

Amb la seva fesonomia característica, nas de ganxo, llavis esprimatxats, dels quals eixia la indefectible punta de cigarreta; amb la seva silueta inconfundible i el seu pas decidit, en Pere va recórrer pam a pam la geografia calongina; i amb els seus ulls, uns ulls negres i profunds, brillants, plens de bonhomia, va anar captant tots els racons de la terra que tant va estimar: les roques granítiques, les fonts, les rieres, les oliveres, els suros, els pins, les flors boscanes, les garses, els senglars, les masies, les llindes esculpides, els rellotges de sol, els pous, els molins, els ràfecs de les teulades.... Res no escapava al seu esguard escrutador i insaciable.

Amb la seva lletra menuda, anava anotant d'ací d'allà tot el que observava i amb la seva veu fosca i la seva parla entre dents, inquiria dels pagesos, els tapers, els cistellers, els ferrers, els rajolers... sobre els seus oficis. Però no es limitava a preguntar secament allò que l'interessava, li plaia d'escoltar llargament els homes de la seva terra, li lleia de conversar-hi. I, aleshores, encara recollia d'escreix les dites populars més genuïnes, els contes, les contalles, les llegendes... Durant llargues vetllades acudí en companyia del seu amic Lluís Vilar a casa d'en Pere J. Casademont, un vell del poble que era un autèntic arxiu de dades i que el va ajudar a teixir la història immediata.

Gràcies a aquesta tasca pacient i gegantina va recollir moltes realitats calongines que estaven a punt de perdre's. Citem, a tall d'exemple, la fotografia única de la Torre del Mal Ús, retratada per Pere Caner el 1956, pocs

dies abans que una tramuntanada, acompanyada de pluja, li ocasionés l'ensulsiada.

Però el nostre personatge no acaparava per fruir solitàriament d'allò que recollia. Era tot el contrari d'un avar de la cultura. Amb la mateixa facilitat que rebia, lliurava. D'aquest esperit generós i prolífic en són bona mostra els seus articles publicats als Annals de l'Institut d'Estudis Gironins, a Proa, a La Veu de Calonge, al Correu Català, a Canigó... I, sobre tot, a l'obra de la seva vida "La Vall de Calonge", autèntica enciclopèdia del seu poble que obtinguè l'accèssit al Premi Francesc Blasi de l'Institut d'Estudis Catalans el 1967. Aquest llibre, per diverses circumstàncies, no ha vist la llum fins el 1983. Ha estat com el fill pòstum d'en Pere Caner, tan temps somiat. La malaltia ja no va permetre-li ni de corregir-ne les galeres, i hem hagut de ser els amics els qui ultiméssim la seva publicació.

A la mateixa línia de lliurament d'allò que estudiava o investigava, hem de situar-hi la seva vocació de mestre. Els seus deixebles recorden encara amb enyorança i gratitud les llargues vetllades d'hivern, quan en sortir de l'escola s'aplegaven a casa del Sr. Caner per aprofundir-hi —al voltant de la taula, en un clima de tertúlia amical i de ferma companyonia—, la història i la literatura de la pròpia terra.

¡Quants estudiants hem passat per la seva casa del carrer Bitller i hem estat atesos amb amabilitat, orientats sobre allò que cercàvem, desvetllats a l'interès d'allò que no cercàvem, àdhuc acompanyats fins als llocs que investigàvem i fornits de dades inèdites!

I tota la seva tasca d'arqueòleg, d'estudiós, de mestre, encara la va saber fer compatible amb el treball de la terra. En Josep Pla escrivia: "els hortets de Calonge, la tenacitat i el gust del calongí per a cultivar petits, mínims, arrecerats hortets, qui els podria descriure? Els cultiven com si cantessin un himne". (El meu país, p. 709). El secret d'en Pere Caner és que va saber entonar aquest himne en el decurs de la seva vida; amb el mateix fervor que conreava les fitxes o els documents de la seva taula de treball, va conrear les plantes i les flors de la vinya i de l'hortet de casa seva. Potser per aixó també va saber ser poeta. Alguns dels seus versos van ser premiats als Jocs Florals a Santa Coloma de Farners i a Figueres i al Certamen Literari de Palamós. Molts d'altres dormen inèdits enmig de la seva paperassa.

Sota una imatge un xic reservada, s'amagava un cor gran i sensible; recordo com no li recava de manifestar la seva tendresa envers els infants i els animalons. També recordo com en alguna excursió jo havia comprovat que la seva parla remugosa es convertia en un doll de veu, en una cantada bella i vibrant. Recordo, tots el recordem, el seu sentit de l'humor, fi, agut i intel·ligent.

No puc silenciar que en Pere Caner va patir en el decurs de la seva vida el flagell de la incomprensió, de la difamació, àdhuc de la presó. I que en els seus darrers temps també va sentir molt endins el dolor físic, "un dolor que no voldria per a ningú" em deia en el seu llit d'agonia, amb un rostre afinat com de cera en el qual aquells ulls negres i profunds brillaven com mai. Però tot seguit ja canviava de tema, ja feia aquella broma incisiva que sempre el caracteritzà.

Va patir, però va acollir sempre tothom. A casa seva, tant t'hi podies trobar un homenot de la cultura com un pobre captaire. Arrelat a la seva terra, en Pere Caner va aprendre a ser profundament universal.

Va morir plàcidament a la seva llar calongina després d'una agonia lenta en la qual va tenir temps de gustar la mort que portava dins. Aviat hagués complert seixanta anys, pensava jubilar-se i dedicar-se plenament als seus estudis..., però no va ser possible.

El dia de la seva partença, sobre el taüt els seus amics hi vam estendre la bandera que el mateix Caner havia dissenyat. Va ser un comiat discret, sense discursos ni massa elogis, ni massa planys de dol: com ell hagués volgut.

Desapareixia un puntal de la cultura del nostre poble, del Baix Empordà, de Catalunya... Perquè no cal insistir que el coneixement de la nostra història ha estat possible gràcies a centenars de peres caners anònims i abnegats.

Ell no volia elogis fúnebres. Ell desitjava que la tasca que havia iniciat des del Centre d'Estudis Calongins "Colònic" i de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà, dels quals fou fundador i promotor entusiasta, no s'interrompés.

Per aixó, malgrat que en aquest segon volum que publica l'Institut, i que ara teniu a les mans, no hi ha cap treball d'en Pere Caner (cal temps perquè una recerca pacient permeti de treure a la llum molts dels seus estudis inèdits) sí que hi ha la ferma voluntat dels seus deixebles de continuar estudiant sobre Calonge i sobre la comarca del Baix Empordà, com ell mateix ens va demanar vivament.

Cada dia que passa se sent més el buit que en Pere Caner deixà, però, curiosament, cada dia més, en recordar-lo, també ens omple l'entusiasme per la vida, per l'arqueologia, per la història, pel mestratge amical... És l'herència més preuada que ens va llegar, silenciosament, aquest calongí universal.

JAUME AYMAR I RAGOLTA

Per acord de la Junta de l'Institut d'Estudis del Baix Empordà, aquest volum és dedicat a la memòria del que fou el seu tresorer i un dels seus socis fundadors.



PERE CANER I ESTRANY

(Calonge, Baix Empordà, 22 juliol del 1922 †18 juny del 1982).

Retrat fet a Fabert (Molló, Ripollès) el setembre del 1975.

Fotografia de Lluís Esteva